

JANA PAPEŽOVÁ, *Plout proti proudu* (Publicistika Závěše Kalandry),

Červený Kostelec 2012, Nakladatelství Pavel Mervart, 330 s.,
ISBN 978-80-7465-009-3

Jana Papežová bezesporu patří k nadějným a talentovaným badatelkám nejmladší generace českých historiků. Upozornila na sebe právě prvotinou *Plout proti proudu*, ve které se věnuje publicistické tvorbě Závěše Kalandry. Ocenit je třeba skutečnost, že se autorka nenechala strhnout Kalandrovým pozoruhodným a tragickým životním příběhem: jeho peripetie jen jemně naznačuje a používá je pouze jako kontury k zarámování jednotlivých kapitol své knihy. Jejich prostřednictvím se snaží ukázat nevyhnutelnost Kalandrova myšlenkového posunu, jako by Závěš Kalandra nemohl ani jít jinou cestou než tou, která nakonec vedla *proti proudu*. Autorčiny argumentace jsou logické, věcné, přesné. Ačkoli jsou tyto pasáže prosty jakýchkoli výrazných emocí, nepostrádají působivost a čtenáře připravují na tragické završení života Závěše Kalandry.

V úvodních pasážích knihy se autorka pokusila vypořádat jednak s úrovní, četností a obsahem dosavadní literatury, věnované Kalandrově osobnosti, jednak s jeho životními osudy. Rozbor dosud publikovaných textů, jež se jakýmkoli způsobem dotýkají Závěše Kalandry, je přesvědčivý a dokazuje autorčinu vynikající orientaci v tématu i schopnost kriticky se vymezit vůči stávající literatuře. Papežová vysoce oceňuje studie publikované v letech 1968–1969, poněkud rezervovanější je v hodnocení kvality a zejména přínosu a objevnosti textů, které vycházely po roce 1989, vyjma několika počínů, především studií Jiřího Brabce a Jaroslava Boučka: „Obecně lze tedy říci, že ve změněném politickém klimatu po roce 1989 se studie vycházející v odborném tisku střídaly s články v populárních periodících. Prvotní tendence z počátku 90. let upozornit na polozapomenutou osobnost levicového intelektuála a vyzvat k jeho znovuobjevování, jež vyústily ve vydání Brabcova výboru v roce 1994, byly střídány snahami vykreslit obraz osobnosti Závěše Kalandry co nejuplněji. Drobnější odborné práce přibližující jen konkrétní dílčí problematiku či výsek z Kalandrova života či díla byly prokládány publicistickými články, které v některých případech nepřinášely nic nového a jejichž účelem bylo jen prezentování názorových stanovisek autora. Platí zde ostatně totéž, co u každého odborného tématu – s prohlubováním stavu poznání se téma postupně vyčerpává a prostor pro odkrytí dosud neznámých skutečností a souvislostí se zužuje. Nezřídka pak bývá uvedené téma na stránkách populárních periodik využíváno spíše jen k politickým aktualizacím.“ (s. 22)

V návaznosti na tuto zkušenost s dosavadní literaturou autorka představuje téma své knihy jako fenomén, jemuž dosud nebyla věnována systematická pozornost a jehož uchopení postrádalo komplexní přístup.

Kalandrovu publicistiku představuje co do rozsahu ve dvou víceméně vyrovnaných celcích. V prvním se věnuje Kalandrově reflexi politického dění první poloviny 20. století, ve druhém se zabývá články, v nichž se Kalandra vyjadřovala ke kulturnímu dění, zejména k literatuře, divadlu a kinematografii. V rámci této kapitoly věnuje značnou pozornost rovněž jeho postojům k surrealismu. Ve svém výkladu autorka účelně kombinuje hledisko chronologické a tematické. Postupuje nanejvýš obezřetně, reprodukuje podstatné části Kalandrových publicistických textů, provádí jejich detailní analýzy a svými interpretacemi odkrývá jejich vazby k soudobému politickému a společenskému dění, včetně mezinárodní scény, k dobovému kulturnímu kontextu a k dění v komunistické straně. Postihuje Kalandrův respekt k charakteru periodika, v němž byl článek otištěn, i jeho závislost na zahraničním tisku a míru ztotožnění se s ním, zejména co se publicistky po roce 1945 týče. Nejednou však upozorňuje, že na první pohled patrná Kalandrova názorová shoda s publikačními platformami má obvykle hlubší základ a mnohem více než projevem žádané konformity je odrazem jeho vnitřního myšlenkového přerodu.

Svá tvrzení opakovaně objasňuje a dokazuje citacemi z Kalandrových textů, srovnává s názory, které již byly publikovány v odborné literatuře. Po mém soudu poněkud zbytečně na mnoha místech knihy připomíná svoje předchozí postřehy a dílčí závěry, jako by chtěla čtenáře ujistit, že svůj názor nezměnila a ještě jednou se pokouší vše pregnantně vyjádřit, popřípadě připojuje doplňující informace: „Jak už bylo zmíněno, v roce 1935 vzrůstá počet Kalandrových příspěvků analyzujících československé poměry. Podnětů pro zvýšené reflektování domácí scény bylo hned několik: uzavření československo-sovětské smlouvy v tomto období, květnové parlamentní volby a prosincová volba prezidenta republiky (s. 89). [...] Jak již bylo uvedeno, ukončení spolupráce s *Avantgardou* a příchod do výše zmíněných komunistických periodik způsobily, že se Kalandrova publicistika tematicky rozšířila. Lze ji přirozeně rozdělit do dvou tematických okruhů – publicistika věnující se světovému dění a zabývající se vývojem v Československu (s. 103). [...] Jak již bylo uvedeno, s blížícím se koncem první republiky se československá levicová kultura dostávala do krize v souvislosti s realitou vývoje v Sovětském svazu. Snaha sjednotit roztržštěnou levicovou kulturní scénu se stala programem v roce 1936 vzniklé skupiny Blok.“ (s. 222) Domnívám se, že tento drobný nedostatek je jen projevem autorčiny začátečnické nejistoty, která však ve světle jejích odborných kvalit zcela pozbývá opodstatnění.

Je zřejmé, že autorce šlo především o postižení Kalandrova názorového vývoje, poznamenaného postupným odklonem od komunistické strany, jejímž aktivním členem se stal již v době vysokoškolských studií, rozchodem se stranickou ideologií a vyloučením ze strany, což jej vlastně osvobodilo a umožnilo mu stát se autonomním levicovým intelektuálem, který – řečeno jejími slovy – „se rozhodl využít možnosti, která se odchodem ze stranických řad vytvořila: jako levicový intelektuál nesvázaný stranickou disciplínou předkládat na veřejnosti na stránkách tisku vlastní názory a kritické analýzy vybraných politických témat.“ (s. 119) Papežová tuto jeho cestu sleduje od doby vysokoškolských studií, kdy publikoval v *Avantgardě*, a většina jeho textů souzněla s jeho oddaným členstvím v komunistické studentské organizaci, byla ovlivněna marxisticko-leninským výkladovým hlediskem a přicházela ponejvíce s reakcí na současné problémy středního a vysokého školství, včetně názorů na školskou politiku československých vlád. Pokračuje analýzou Kalandrových textů, které se v první polovině 30. let začaly objevovat v hlavním komunistickém tisku, tj. *Rudém právu*, *Haló novinách*, *Tvorbě* a v nejdříve *Rudém* večerníku, jehož šéfredaktorem se Kalandra v roce 1928 stal. Upozorňuje na jejich postupnou tematickou proměnu, kdy byly velmi časté zejména Kalandrovy analýzy vývoje evropských a mimoevropských zemí, což pramenilo z jeho přesvědčení, že při výkladu soudobého domácího dění nelze tento mezinárodní kontext opomenout. Papežová upozorňuje, že v této době byly Kalandrovy názory v podstatě identické s tezemi, jež hlásala komunistická strana a jež byly v souladu se směrnicemi tehdejší Kominterny, a podotýká: „Bylo tak nezbytné držet se Leninovy zásady, že války jsou neodlučitelné od kapitalismu – odstranit je pak zákonitě znamená odstranit kapitalismus přirozeně pomocí světové revoluce (...) mezinárodní poválečný vývoj Kalandra interpretoval jako prolínání několika protichůdných tendencí. Proti sobě stojí na jedné straně státy ve světové válce vítězné, bránící poválečný status quo nastolený versailleskou konferencí, na druhé straně země poražené s revizionistickými cíli; oba bloky jsou však schopné spolupráce proti socialistické velmoci.“ (s. 55–56) Dále dospívá k závěru, že se v tomto období Kalandra často zabýval vztahem mezi Sovětským svazem a imperialistickými zeměmi, a to v souladu se stranickými směrnicemi, neboť jeho zahraniční politiku viděl jako jedinou evropskou politiku usilující o světový mír.

Značnou pozornost Papežová věnuje Kalandrově publicistice, jež byla odrazem jeho nekompromisního odklonu od komunistické strany. Jako rozhodující mezník vnímá Kalandrovu reakci na tzv. moskevské procesy. Je ale toho názoru, že to nebyl rozchod náhlý a neočekávaný, ale naopak dlouhodoběji se připravující. Vymezuje se vůči výkladům J. Brabce a J. Boučka, kteří spatřovali hlavní důvod v odlišném Kalandrově pohledu na tezi o tzv. sociálfašismu, na dění v Německu a taktiku tamní komunistické strany řízené Kominternou. Papežová

uvádí, že podrobná analýza, která odkryla odlišnost těchto Kalandrových názorů, je velmi problematická, neboť v oficiálním stranickém tisku si ji Kalandra prostě nemohl dovolit. Domnívá se, že hlavní příčiny Kalandrova rozchodu se stranou byly mnohem hlubší. Šlo především o „zjištění, že KSČ ustupuje do svého základního cíle či poslání a jakoukoli kritickou reflexi či nápravu nepřijímá“ (s. 108). Autorka dává tento impulz mimo jiné do souvislosti s postihem Josefa Guttmanna za kritickou analýzu dění v Německu, který Kalandra vnímal jako jeden z varovných signálů.

Dále uvádí, že přivítal změnu ve vedení komunistické strany v roce 1935, která v souladu se směrnicemi přijatými na VII. kongresu Kominterny začala prosazovat taktiku tzv. socialistického souručenství, tj. vstřícného přístupu ke stranám demokratické levice a možné spolupráce s nimi. Ve svých článcích publikovaných v *Haló novinách* tuto ideu nejednou propagoval, což autorka dává do souvislosti nejen s možným pasivním podřízením se tehdejšímu vedení strany, ale především s Kalandrovým vystoupením na obranu šéfredaktora *Rudého práva* Stanislava Budína, který se stal obětí kritiky tohoto kurzu, přicházející z Moskvy. Papežová dále zmiňuje řadu dílčích peripetií, které Kalandru od KSČ vzdalovaly a které je možné v jeho tehdejší publicistice vysledovat. Sama však za rozhodující mezník považuje jeho nesouhlas s vnitropolitickým vývojem v Sovětském svazu, jehož důsledkem mimo jiné byly tzv. moskevské procesy, stejně jako poměry a převažující linie v domácí komunistické straně, kde byly prakticky vyloučeny diskuse o otázkách, které Kalandra považoval za zásadní, například skutečnost, že strategie komunistického hnutí se neřídí zájmy proletariátu, nýbrž zájmy Sovětského svazu. Autorka tak prezentuje Kalandrovo vyloučení z komunistické strany jako zcela logický důsledek jeho názorového odklonu.

Z hlediska pokračujícího vývoje Kalandrovy novinářiny vnímá tento moment jako pozitivní impulz, kterým se jeho publicistické tvorbě otevřely doposud zapovězené možnosti, neboť napříště se mohl ke čtenářům obracet zcela svobodně, pouze v souladu se svým levicovým přesvědčením, čehož dokázal plně využít. Papežová upozorňuje, že se tomu tak stalo právě v textech reflektujících tzv. moskevské procesy, životní úroveň v Sovětském svazu, Stalinovu politiku teroru a zastrasování obecně či demaskované rozpory mezi sovětskou propagandou a realitou. Velký význam přikládá autorka v této souvislosti čtrnáctideníku *Proletář*, který vycházel od roku 1937 jako list komunistické opozice. Jak autorka předkládá, na jeho stránkách nalezl jako jeho majitel, vydavatel a odpovědný redaktor listu dostatek prostoru nejen pro kritiku Stalinova režimu, ale i pro kritiku Kominterny, poměrů v Německu, vlády lidové fronty ve Francii i reflexi španělské občanské války, kterou chápal především jako třídní boj proletariátu proti buržoazii, či podporu dělnického hnutí.

Papežová svými analýzami dokazuje, jak zásadní význam měl pro Kalandrovu publicistiku rozchod s komunistickou stranou a jaké byly jeho důsledky. Při reflexi soudobého dění mohl zcela svobodně uplatnit svůj pozorovací talent, interpretační schopnosti i znalost širokého kontextu soudobého politického dění. Tyto předpoklady se u něj spojily s potřebou nekompromisně čtenářům sdělovat skutečný stav věcí a řídit se při tom pouze vlastním přesvědčením a patrně i svědomím.

Ačkoli by se mohlo zdát, že linie Kalandrovy publicistiky se tím završila, autorka nás seznamuje s jejím pokračujícím vývojem, který v závěru 30. let prochází další výraznou proměnou. Upozorňuje, že témata preferovaná na stránkách *Proletáře* ustoupila tématům důležitějším a především aktuálnějším, jakými byly agresivita Německa, Itálie a Japonska, problematika českoněmeckých vztahů, antisemitismus, sílící válečné nebezpečí vyvolávané především stupňujícími se Hitlerovými požadavky vůči evropským zemím apod. Kalandra v tomto období spojil svoje publicistické aktivity s liberálně demokratickým periodikem *Přítomnost* Ferdinanda Peroutky: „Jakoby se [Kalandrova publicistika] na sklonku 30. let chtěla stát orientační pomůckou v měnících se mocenskopolitických poměrech, o nichž informovala neutrálním jazykem bez zaujatosti, bez emocí, často bez předkládání vlastních názorových stanovisek, ovšem s varujícím podtónem, že jakýkoli drobnější incident kdekoli na světě může být onou rozbuškou, která povede k nedozírným následkům. Pro pochopení současné i budoucí mezinárodní politické situace si pomáhal příklady z historie – připomínal dřívější zahraničněpolitické orientace velmocí s předkládanými otázkami, zda se vývoj v budoucnosti nebude ubírat obdobným směrem. Ostří kritiky jeho článků je namířeno na všechny strany: svůj díl dostává Německo stejně jako Sovětský svaz, Velká Británie stejně jako Francie, svět, který spěje k novému válečnému konfliktu.“ (s. 169) Papežová dospívá k závěru, že dřívější Kalandrovy teze o válce imperialistických zemí proti socialistické velmoci, volání po socialistické revoluci a dosažení světového míru, byly vystřídány zodpovědnějšími a především reálnějšími analýzami soudobého dění a voláním po vytvoření protiněmecké velmocenské koalice. Další důvod této zcela zásadní proměny Kalandrovy publicistiky autorka spatřuje v domácích poměrech vyvolaných Mnichovem.

Za poslední vrchol Kalandrovy publicistické činnosti považuje články publikované po roce 1945. Uvádí, že Kalandra se k nim nechal strhnout oproti svému původnímu přesvědčení věnovat se výhradně vědecké práci. Je toho názoru, že k tomu výraznou měrou přispěla jeho problematická finanční situace, která jej po jednorázové práci na několika rozsáhlejších a závažnějších studiích (*Socialisté a antisemitismus*) přivedla zpět k víceméně pravidelné publicistice pro demokratická levicová periodika (sociálně demokratický *Cíl* a národněsocialistické *Slovo pracujících*). Autorka opět ukazuje nápadnou shodu mezi Kalandrovými názory

a charakterem jednotlivých periodik: „Většina jeho politických článků z let 40. odpovídá hledání odpovědi na ústřední otázku: Hrozí světu další válečný konflikt? Lze mu zabránit, lépe řečeno, jsou jednotlivé národy s to případně nové válce zabránit? A pokud ano, jakými prostředky?“ (s. 177) Dále zmiňuje jeho kritické vymezení se vůči soudobému rozdělení světa na dva nepřátelské bloky – země hodné (sovětský blok) a země zlé (především USA a Anglie) –, což je Kalandrou otevřeně označováno jako výsledek soudobé komunistické propagandy, a uvádí jeho přesvědčení, že „podmínkou pro udržení světového míru je zachování spolupráce všech zemí světa“. Značnou pozornost Papežová věnuje Kalandrovým reflexím vývoje poválečného Německa. Uvádí, že Kalandra se více než k prezentování vlastních názorů a postřehů obracel v tomto případě k západoevropskému tisku, jehož názory přebíral bez zřetelného hodnocení, resp. se s nimi v omezenější míře ztotožňoval.

Papežová se zabývá rovněž Kalandrovými poválečnými texty, jež se dotýkají domácího vývoje. Upozorňuje na jeho stále zřetelněji vyslovovanou obavu „ze ztráty demokratických svobod a růstu mocenského vlivu komunistické strany“, stejně tak jako na jeho kritiku sovětské zahraniční politiky a dodává: „Naději budoucího vývoje viděl v uskutečnění demokratické revoluce. Sovětský svaz však podle něho nechce uskutečnit velkou proletářskou revoluci – chce rozšířit sféru vlivu do jiných zemí a zbavit je tím jejich suverenity.“ (s. 194)

Kalandrovu poválečnou politickou publicistiku Papežová chápe jako přirozené pokračování a završení jejího předválečného směřování. Upozorňuje, že již v Peroutkově *Přítomnosti* si osvojil charakter a styl psaní pro demokraticky levicové listy, na což po válce navázal. Přestože si nemohl dovolit tak ostrou kritiku Sovětského svazu a komunistické strany, která zaznívala z jeho úst na stránkách někdejšího *Proletáře*, patrně pod tlakem obav o poválečný vývoj Československa, který se odehrával ve znamení růstu vlivu komunistické strany, se Kalandra i na stránkách demokraticky levicových periodik uchyloval – řečeno slovy autorčinými – „k ostřejším kritikám a k zaujímání jednoznačných stanovisek“. Papežová v tomto případě odkrývá i jisté paralely s Kalandrovými texty z 30. let, kdy například upozorňoval na hrozbu válečného konfliktu spojenou s nedůvěrou v mezinárodní politiku a chování velmocí a rozvíjel teze o přípravě imperialistické války proti socialistické velmoci. Tentokrát však prezentoval svoji představu mnohem reálnějšího konfliktu, který by vzešel z mocenského soupeření dvou hegemonů – USA a SSSR. Rovněž si všímá podobného Kalandrova analyzování dílčích momentů mezinárodního dění, spojeného „s často vyslovovanou otázkou, zda se chyby předešlých let nebudou opakovat“. K tomu autorka dodává: „Zatímco ve 30. letech v *Proletáři* byla pro Kalandru alfou a omegou všeho realizace světové revoluce, napravení chyb v dělnickém hnutí a ochrana SSSR jako socialistické

velmoci před zhoubnou Stalinovou politikou a před nebezpečím vojenské agrese ze západu, v letech poválečných se mu mírou všeho stává obrana demokratických svobod v Československu před nastolením mocenského monopolu KSČ. Přesvědčení, že možnost nastolení vlády jedné strany je zcela nežádoucí a více aktuální, než by se dalo předpokládat, vedlo Kalandru k důslednému varování, upozorňování a předkládání alternativ žádoucího vývoje na stránkách tisku. Kalandrovy články analyzující československé poměry jsou jednoznačným apelem na obranu svobody slova a myšlení a varovaly před nastolením vlády jedné strany. Jejich autor si totiž uvědomoval, že vývoj v Československu by se mohl stát paralelou k poměrům v Sovětském svazu, jež od poloviny 30. let zásadně odmítal.“ (s. 199–200)

Papežová dospívá k závěru, že Kalandrova publicistika prošla pozoruhodným vývojem, který autora pronikavých textů zavedl až na opačné pozice, a to od nekritického vyzdvihování sovětských poměrů k jejich vypjaté kritice a od odmítavého postoje k československým poměrům ve 30. letech ke statečné obraně ohrožených demokratických svobod. Tragické završení Kalandrova života autorka chápe s ohledem na povahu a stále se stupňující kritičnost jeho textů publikovaných ve čtyřicátých letech jako zcela logické a nevyhnutelné. Naznačuje, že snad zachránit jej mohla jedině poúnorová emigrace, kterou volil např. novinář Bohuslav Brouk.

Druhým zásadním tematickým celkem knihy Jany Papežové je kapitola věnovaná Kalandrově kulturní publicistice. Autorka upozorňuje, že tato Kalandrova novinářská tvorba zůstává stále opomíjená a především nedoceněná. Nejspíše, vzhledem k tomu že neexistuje samostatná práce, která by tuto problematiku uceleně reflektovala, pokusila se na základě dvou hlavních témat (Kalandrova vztahu k surrealismu a československé a světové kultuře) postihnout jeho schopnost vnímání a interpretace složitého meziválečného kulturního dění. Je zřejmé, že jí šlo právě o celkové uchopení této Kalandrovy novinářské tvorby, které by čtenářům mimo jiné poskytlo jasnou představu o Kalandrových názorových východiscích a postupném utváření jeho opět zcela nekompromisních názorů.

První část kapitoly je věnována Kalandrovým postojům k surrealismu. Autorka upozorňuje, že ve srovnání s jinými marxistickými intelektuály byl Kalandra k surrealismu mnohem vstřícnější, což nepochybně souviselo i s jeho postojem k marxismu, neboť jako jeden z mála marxistů jej chápal především jako inspirační východisko a byl schopen a ochoten přistupovat k němu tvůrčím způsobem. Proto, jak uvádí, neviděl v surrealismu nebezpečí, naopak byl přesvědčen o jeho slučitelnosti s potřebami revolučního proletariátu a zdůrazňoval, že surrealisté vycházejí z metody dialektického materialismu. Papežová se zmiňuje rovněž o ocenění, kterého se Kalandrovým textům dostalo při pražské návštěvě André Bretona a Paula Eluarda, a analyzuje Kalandrův negativní postoj k rozpuštění

Surrealistické skupiny v březnu 1938. Autorce se zde na poměrně malém prostoru podařilo provést kompaktní analýzu Kalandrova vztahu k surrealismu a jeho chápání tohoto uměleckého směru. Přináší řadu zajímavých podnětů, a ukazuje tak další rozměr Kalandrovy osobnosti, především šíří jeho záběru a zarputilou představu o potřebě svobodné a nezávislé umělecké tvorby.

Poslední část knihy je věnována Kalandrovi hodnocení československé a světové kultury na stránkách tisku. Autorka se snaží odhalit perspektivy Kalandrova nadhledu nad meziválečnou kulturou. Vzhledem k tomu, že se vyjadřuje ke značnému množství podnětů, působí tato část textu jako poněkud méně kompaktní celek, místy budí zdání mechanicky spojených interpretací chronologicky seřazených Kalandrových článků. Otázkou je, zda by bývalo bylo, s ohledem na povahu materiálu, s nímž Papežová pracovala, možné se tomuto drobnému nedostatku vyhnout. Nakonec však přece jen jednotnou linii této části knihy dodává autorčina snaha o opětovné rozkrytí vývojových tendencí Kalandrových postojů a názorů. V podstatě dopívá k závěru, že jeho kulturní publicistika prošla obdobným vývojem jako publicistika politická. Radikalizovala se v době tzv. moskevských procesů, kdy Kalandra kritizoval v Sovětském svazu prosazovanou metodu socialistického realismu, za níž viděl především snahu idealizovat a falšovat skutečnost v zájmu politických vůdců. K tomu autorka dodává: „Také v Československu se podle Kalandry vždy najdou papoušci, kteří podle instrukcí z Moskvy vše ochotně opakují (v této souvislosti zmínil básníka S. K. Neumanna). Polemizoval také s názorem přívrženců uvedeného uměleckého směru, že autoři nemají ve svých dílech utíkat od reality ke snu, od přítomnosti k minulosti. Podle Kalandry básník nepíše o současnosti proto, že by ji neuměl vyjádřit, že by nedovedl pochopit politický a sociální obsah své doby, ale protože ona doba je v rozporu s jeho sny, ideály.“ (s. 226)

Autorka nám v této části knihy zprostředkovává Kalandrova hodnotící stanoviska ke značnému množství jednotlivých literárních titulů nebo k dílům české či světové kinematografie. Ukazuje, že zejména u literatury Kalandra kladl důraz na myšlenkovou složku díla, jejíž kvalitě však měla podle něj odpovídat i vysoká formální úroveň textu. Seznamuje nás s množstvím Kalandrových reakcí na soudobou literaturu, většinou formou krátké reprodukce Kalandrova hodnocení. Zajímavé je autorčino konstatování, že se v letech 1934–1936 Kalandra věnoval literární publicistice spíše okrajově (články pro *Haló noviny* v letech 1934–1936 a *Světozor* v roce 1936); ke změně situace došlo v roce 1937, kdy psal celkem pravidelně texty do kulturní rubriky *Světozoru*. Naopak v závěru 30. let a po roce 1945 s recenzováním literatury přestal a zejména po válce se jeho zájem přesunul k pravidelným recenzím filmové tvorby. Autorka se v tomto případě omezila na pouhé konstatování, dost možná se mohla pokusit tuto skutečnost výrazněji objasnit.

Ke Kalandrově filmové publicistice přistupuje Jana Papežová obdobným způsobem jako k publicistice literární. Čtenář je tak konfrontován se značným množstvím titulů, na které Kalandra reagoval. Tyto reakce řadí autorka opět chronologicky. Bez zajímavosti není Kalandrův vypjatý vztah k domácí kinematografii, kterou až na několik výjimečných titulů považuje za veskrze podprůměrnou. Rovněž v souvislosti s Kalandrovým hodnocením filmové tvorby upozorňuje autorka na požadavek její svobody a samostatnosti a uvádí jeho kritické příspěvky k cenzurním zásahům.

Ačkoli Kalandrovi kulturní publicistiku Papežová označuje jako roztržštěnou, nachází pro ni nakonec jednoznačné jednotící spojení: „Stal se jím Kalandrův apel na zachování svobodné a nezávislé umělecké tvorby. [...] Z tohoto důvodu také nemohl přijímat umělecké směry, v nichž viděl jen svěřací kazajku pro tvůrce v podobě lpění na závazných podmínkách, pravidlech, regulích a směrnicích se systémem případných sankcí za jejich nedodržení. Dalo by se říci, že Kalandrova kulturní publicistika se vyvíjela podobně jako jeho politické názory. Jestliže za třetí republiky viděl svou povinnost v plédování za demokratický vývoj v zemi, také v kulturní publicistice varoval před nesvobodou a cenzurními zákroky v oblasti umění. Totéž platí i o jeho kritice sovětského umění druhé poloviny 30. let. Stejně jako srovnával Hitlerův režim v Německu se Stalinovým v Sovětském svazu v politické rovině, došel až na pozice srovnání a hledání obdobných znaků stalinské kulturní politiky s Hitlerovou v Německu. Domnívám se, že Kalandrovo hodnocení poválečného československého kulturního vývoje bylo v některých případech obdobně nesmlouvavé, až nekompromisní jako jeho tehdejší kritika politických poměrů.“ (s. 266–267)

Knihu Jany Papežové lze právem považovat za velmi zdařilý a záslužný počín. Autorka čtenářům podává plastický obraz Kalandrova názorového vývoje, který mimo jiné předkládá jako logické vyústění tehdejší dobové situace a Kalandrovy schopnosti samostatně se zamýšlet nad složitým politickým, společenským a kulturním děním. Je evidentní, že si cení Kalandrova nekompromisního postoje, jeho zásadovosti a osobní statečnosti. Představuje jej jako veskrze výjimečného prvorepublikového intelektuála, pro něhož naneštěstí nebylo v poválečném Československu, zbaveném prvorepublikového demokratického dědictví, místo.

Jana Papežová se ve své knize uchyluje ke zcela zásadním konkrétním tvrzením, jež opírá o poctivou analýzu Kalandrovy publicistiky. Text je místy zbytečně přetížen reprodukcí částí Kalandrových článků, které však naštěstí autorka neváhá doplnit svými interpretacemi a zasazením Kalandrových postojů a názorů do širokého dobového kontextu, často s mezinárodním přesahem. Ocenit je třeba i skutečnost, že autorka se vyjadřuje kultivovaným a vyzrálým jazykem.

Veronika Středová